

nieuwe partner te vinden. Voor jongeren bestaan uiteenlopende plaatsen waar zij ‘verkiezbare gelijken’ kunnen aantreffen.

Genegenheid en gelegenheid komt ruimschoots tegemoet aan zijn doelstellingen: de veranderende voorkeuren en beperkingen met betrekking tot partnerkeuze worden in verschillende contexten en op diverse traditionele en innovatieve manieren bestudeerd. Zoals door de redacteurs in een inleidend hoofdstuk wordt aangegeven, kunnen niet alle aspecten in verband met partnerkeuze worden behandeld (p. 18-22). Een belangrijk facet dat grotendeels buiten beeld blijft, is de mate waarin de aspiraties van de (huwelijks)partners en hun omgeving al dan niet worden ingevuld of zelfs worden overtroffen. Sociale mobiliteit door middel van het huwelijk is nochtans een voor de hand liggend onderzoeksonderwerp.

Christa Matthys
Universiteit Gent

Erika Kuijpers, *Migrantenstad. Immigranten en sociale verhoudingen in 17^e-eeuws Amsterdam* (Hilversum: Verloren, 2005) 447 p. ISBN 906550852X. Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit Utrecht 2005.

Erika Kuijpers promoveerde in 2005 op haar onderzoek naar migranten, die in de zeventiende eeuw naar Amsterdam kwamen. Kuijpers wilde niet alleen een verhaal vertellen over deze migranten, maar ook over de stad Amsterdam en hoe die door de komst van migranten veranderde. De stad groeide door de komst van migranten en de snel groeiende stad trok nieuwe migranten aan. In de stad ontstond een omvangrijke onderklasse van migranten, die in een substad gescheiden leefden van de overige Amsterdammers.

Het onderzoek van Kuijpers is bewonderenswaardig in meerdere opzichten. Onderzoek naar migranten in de vroegmoderne tijd is niet eenvoudig. Migrantentebreken in heel veel bronnen. In de ondertrouwakten – een door historici van deze periode veelvuldig gebruikte bron – blijft 60 tot 80 procent van de migranten buiten beeld, schat Kuijpers. De migranten waren al getrouwd, trouwden nooit of vertrokken weer voor ze trouwden. In poorterboeken of lidmaatregisters kwamen migranten nog minder voor. Van de tijdelijke inwoners van Amsterdam, die veelal jong, ongehuwd en kinderloos waren, is het moeilijk een beeld te krijgen.

Het is Kuijpers desondanks gelukt om over haar onderwerp heel veel informatie boven water te krijgen uit zeer uiteenlopende bronnen. In de bijlage wordt een mooi overzicht gegeven van het speurwerk in tal van bronnen. De bijlage bevat ook een groot aantal tabellen dat de beweringen in de hoofdtekst onderbouwt. Op sommige punten stoelt het betoog – zoals verwacht kan worden voor deze periode en dit onderwerp – op aannames, maar Kuijpers weet die zeker aannemelijk te maken.

Voor migrantenvrouwen is het vinden van gegevens nog moeilijker dan voor mannen. In veel publicaties heeft dat er toe geleid dat migrantenvrouwen ontbreken. Het boek van Kuijpers is in positieve zin een uitzondering omdat is geprobeerd systematisch aan migrantenmannen en -vrouwen gelijke aandacht te besteden.

Het boek toont aan hoe belangrijk netwerken waren voor migranten. Via die netwerken vonden ze huisvesting, werk en een huwelijkspartner. Uit eerdere publicaties wisten we al dat die netwerken van migrantenmannen en -vrouwen niet gelijk waren. Een mooie bijdrage van het boek van Kuijpers aan de discussie over het belang van net-

werken, is dat zij laat zien dat niet alleen de aard, maar ook de functie van de netwerken voor mannen en vrouwen verschilde. Migrantenvrouwen hadden het sociale netwerk ook nodig om, als nieuwkomers in een stad, hun eerbaarheid opnieuw te laten ijken. Voor mannen speelde dat minder. In de groeiende en in toenemende mate anoniemer wordende stad kon eerbaarheid steeds moeilijker door afkomst worden bewezen. Dat gold voor alle inwoners van de stad, maar voor migranten gold dat in versterkte mate. Voor migrantenvrouwen was – meer dan voor migrantenmannen – hun eerbaarheid onderdeel van hun sociaal kapitaal. Eerbaarheid was nodig om een goede partner te vinden, een goede betrekking of een plek om te wonen. Die eerbaarheid kon verworven worden door een vrome levenswandel of kerklidmaatschap. Kuijpers laat zien dat migrantenvrouwen, meer dan migrantenmannen, lidmaat van een kerk werden en bleven. Wellicht verplichtten ze ook hun dochters lidmaten te blijven, want Kuijpers constateert op dit punt ook verschillen tussen dochters en zonen. De eerbaarheidstrategie was ingewikkeld. Ook oneervolle vrouwen gingen naar de kerk en ook oneervolle vrouwen kregen daar aalmoezen. Kuijpers schetst een mooi beeld van scheldende, dronken, hoererende vrouwen in de kerk. Voor een herijking van de eerbaarheid moesten eerbare vrouwen dus niet alleen naar de kerk gaan, maar zich ook nadrukkelijk afzetten tegen de oneerbare vrouwen, die daar eveneens heen gingen. Dat resulteerde in een stroom klachten over kerkbezoekers en juist via die klachten krijgen we als historici weer een mooi beeld van de nieuwkomers en de verschuivende verhoudingen in de stad.

De centrale vraag van het onderzoek was: hoe verliep de integratie van de nieuwkomers in Amsterdam? Kuijpers is in haar antwoord op die vraag erg voorzichtig en houdt een heleboel slagen om de arm. Daarmee doet ze niet helemaal recht aan de hoeveelheid werk die in dit boek is gestoken en aan de mooie vondsten die het onderzoek heeft opgeleverd. Iets meer stelligheid had gemogen aan het einde van dit boek, waardoor we nog steeds niet alles weten, maar toch veel meer over de zeventiende-eeuwse migranten.

Marlou Schrover
Universiteit Leiden

Albert Eggens, *Van daad tot vonnis. Door Drenten gepleegde criminaliteit voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Drentse Historische Reeks 13 (Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2005) 282 p. ISBN 9023241460. Tevens verschenen als proefschrift aan de Rijksuniversiteit Groningen 2005.

De invloed van de oorlog op de criminaliteit is een vraagstuk dat de geesten al lang beroert. Criminologen allerhande zagen in de uitzonderlijke oorlogsomstandigheden een uitstekende *testcase* om het belang van omgevingsfactoren voor de verklaring van de misdadigheid na te gaan. Zo werd in tal van criminologische studies in bijna alle Europese landen de Eerste Wereldoorlog als een grootschalig sociaal experiment behandeld. Ook in Nederland werd er een stijgende criminaliteit vastgesteld. Het is de verdienste van de Groningse historicus Albert Eggens dat in zijn proefschrift de relatie tussen oorlog en misdadigheid weer aan de orde wordt gesteld aan de hand van een Drentse *casestudy*.

De auteur beperkt zich geenszins tot een geïsoleerde analyse van de criminaliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog. Vanuit de overtuiging dat er een samenhang bestaat